

Ніна ПИМЕНОВА,

*методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти
Чернігівського обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського*

СЕНСОРНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ОСНОВА ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Зі сприймання дитиною предметів і явищ оточуючого світу починається пізнання. Усі інші форми пізнання – запам'ятовування, мислення, уява – будуються на основі образів сприймання і є результатом їх переробки. Тому нормальний розумовий розвиток неможливий без опори на повноцінне сприймання.

Успішність розумового, фізичного, естетичного виховання дитини значною мірою залежить від того, наскільки досконало вона чує, бачить, відчуває оточуюче, тобто від рівня сенсорного розвитку дитини. Чим менша дитина, тим більше значення в її житті має чуттєвий досвід.

Дитина з'являється на світ із готовими органами чуттів: у неї є очі, вуха, її шкіра наділена чутливістю, яка дозволяє відчувати предмети тощо. Це лише задатки для сприйняття навколишнього світу. Високий рівень розвитку органів чуття, на думку Марії Монтессорі, можливий лише за умови спеціального тренування. Сенсорний розвиток є фундаментом загального розумового розвитку дитини.

Сенсорний розвиток дитини – це розвиток її відчуттів, процесів сприйняття та уявлень про явища навколишнього світу, зовнішні властивості предметів: їх форму, колір, розмір, положення в просторі тощо. А також відчуття дії сили тяжіння та переміщення тіла або частин тіла в просторі.

Щоб сенсорний розвиток відбувався повноцінно, необхідне ціле-спрямоване сенсорне виховання.

Сенсорне виховання — це основа пізнання світу, першою сходинкою якого є чуттєвий досвід. Дитину треба навчити розглядати, слухати, обстежувати на дотик, тобто сформувати в неї перцептивні дії. Чим краще працюють органи чуття, тим більше інформації отримує мозок і надає більше адекватних відповідей.

За допомогою загальноприйнятих мірок — **еталонів**, які склалися історично, - порівнюють, зіставляють результати сприйняття. Це системи геометричних форм, шкала величин, міри ваги, звуковисотний ряд, спектр кольорів, система фонем рідної мови тощо. Усі ці еталони потрібно засвоїти дитині. Таким чином, завдяки сенсорному розвитку дитина отримує механізм пізнання навколишнього світу.

Органи чуття – єдині канали, через які зовнішній світ проникає у свідомість (очі, вуха, ніс, язик, внутрішні органи, шкіра).

Органами чуття керує головний мозок. Мозок потребує постійного надходження сенсорної інформації, щоб нормально розвиватися і працювати.

Щосекунди в мозок надходить інформація від органів чуття, мозок розпізнає, зберігає, інтерпретує та об'єднує всю отриману інформацію та попередній досвід,

відповідаючи на вимоги навколишнього середовища і повертаючись до нас у вигляді деякого знання про предмет, його ознаки, способи використання, і дозволяє свідомо та адекватно реагувати на цю інформацію.

Мозок та нервова система можуть працювати злагоджено, сприймати інформацію, що надходить від усіх органів чуття, виокремлювати найбільш значущу, аналізувати її і виробляти відповідну реакцію завдяки **сенсорній інтеграції**.

Сенсорна інтеграція – це загальна для всіх людей функція мозку, яка полягає в організації потоку стимулів від органів чуття для формування сенсорного досвіду та адаптивних (захисних) реакцій на умови навколишнього середовища.

Сенсорні стимули, які отримує дитина, впливають на такі важливі сфери життя, як освоєння рухових навичок, емоції, ігрову діяльність, регуляцію поведінки, навчання та соціальну взаємодію.

Сенсорна інтеграція є **базою для гармонійного розвитку дитини**, здатності до концентрації, засвоєння мовлення, читання, письма, самоконтролю. Завдяки їй діти можуть правильно сприймати та інтерпретувати сенсорні подразники. Найбільш інтенсивно вона формується в перші 3 роки життя і триває до 7 років. Саме цей вік найбільш сприятливий для вдосконалення діяльності органів чуття, накопичення уявлень про навколишній світ.

У процесі розвитку дитини на основі сенсорного досвіду формується осмислена, доцільна поведінка та поступово освоюються більш складні види діяльності: від елементарних рухів до навчання і творчості.

Органи чуття не лише інформують нас про навколишній світ, вони також допомагають орієнтуватися та попереджують про небезпеку. Мозок аналізує отримані відомості і дає організмові вказівку для виконання. Саме тому людина здатна правильно реагувати на різні ситуації. Наприклад, закривати вуха під час дуже гучного звуку чи різко прибирати руку від чогось гарячого, примружувати очі від яскравого світла, відчувати дотик комашки, що повзає по тілу і усвідомлювати, як її можна знешкодити тощо.

Сенсорна інформація, яку ми отримуємо, має значення для організації процесів життєдіяльності, поведінки, є важливим чинником пристосування та розвитку.

Складна функціональна система, яка забезпечує сприймання, аналіз інформації внутрішнього і навколишнього середовища й передачу у відповідні зони кори головного мозку, називається аналізатором або **сенсорною системою**. Завдяки діяльності сенсорних систем у людини формуються відчуття, сприйняття, уявлення, мислення, свідомість, набувається досвід, розвивається розум.

Для організації повноцінного зв'язку з навколишнім середовищем необхідна спільна та злагоджена діяльність усіх сенсорних систем організму людини.

Людина має **такі сенсорні системи**:

Вестибулярна – головний організатор відчуттів, бере участь в оволодінні мовленням, відповідає за регуляцію та координацію м'язової активності, невербальне спілкування, рухи очей при розгляданні предметів, читанні.

Тактильна (дотикова) – інтерпретує відчуття від дотиків, температури зовнішніх об'єктів, тиску, отримані від рецепторних клітин шкіри, що розташовані по всьому тілу.

Пропріоцептивна – інтерпретує інформацію про відчуття від положення тіла в просторі, що надходять від м'язів, зв'язок і сухожилів, відчуття руху і відчуття сили. Допомагає нам не замислюючись розуміти кордони свого тіла та його положення відносно інших предметів у навколишньому середовищі.

Візуальна (зорова) – забезпечує сприйняття різноманітних предметів, їхнього кольору, форми, величини, відстані до них, розташування в просторі, рухів живих та неживих тіл природи, формування відчуттів, уявлень, образів тощо.

Аудіальна (слухова) – це сукупність структур, які сприймають і аналізують звукові коливання та формують слухові відчуття, виконують функцію підтримання рівноваги і регулювання положення та рухів тіла в просторі.

Ольфакторна (смакова й нюхова) – забезпечує сприйняття смаків та запахів.

Смакова сенсорна система — це функціональна система, що приймає хімічні подразнення та формує смакові відчуття. Смакові відчуття – це відповідь на стимуляцію рецепторів ротової порожнини розчином хімічних речовин, розчинених у слині. Їх завдання, по-перше, уникнути отруєння і, по-друге, підготувати травну систему до перетравлювання певного складу їжі.

Нюхова сенсорна система — це система, що забезпечує сприйняття хімічної інформації повітря (хімічних легких подразнень), формування і розпізнавання нюхових відчуттів. Нюховий аналізатор перевіряє склад і якість повітря, яке вдихається. Завдяки нюху людина може розрізнити запахи. Це допомагає їй краще оцінювати властивості предметів та орієнтуватися в навколишньому середовищі.

Отже, чим краще працюють органи чуття, тим більше інформації отримує наш мозок і надає нам більше адекватних відповідей.

Без сенсорної інформації організм не зміг би розвиватися. Сучасний учений нейрофізіолог Х. Дельгадо зазначає, що якщо дитину на кілька років позбавити сенсорних подразників, то «така істота була б повністю позбавлена психічних функцій. Мозок її був би порожній і позбавлений думок; вона не мала б пам'яті та була б не здатна розуміти, що відбувається навколо. Дозріваючи фізично, вона залишалася б інтелектуально настільки ж примітивною, як і в день свого народження».

Якщо обмежити надходження інформації, то спостерігатимуться порушення фізичного й психічного розвитку, інтелекту взагалі. А якщо сенсорні процеси не впорядковані, обробити відчуття і дати адекватну реакцію на ті чи інші події просто неможливо. Мозок дитини обробляє інформацію некоректно, тому виникають різні порушення.

Під час виникнення порушень обробки сенсорних сигналів з'являються дисфункції в моторному, пізнавальному розвитку, а також у поведінкових характеристиках дитини. В основі багатьох проблем розвитку мовлення, рухів, навчання, поведінки лежать саме порушення сенсорної обробки. Поширеність порушень сенсорної обробки в дитячій популяції за даними різних авторів варіює від 5 до 30% і досягає ще більш високої частоти при порушеннях нервово-психічного розвитку.

Якщо дитина пізніше від своїх однолітків почала сидіти, повзати, брати іграшку – це може говорити про порушення сенсорних процесів. У цьому випадку малюкові буде важко, наприклад, орієнтуватися в просторі, самостійно одягатися, спускатися чи підніматися сходами, концентрувати увагу. Затримка мовленнєвого розвитку, погане запам'ятовування віршів – це теж проблема сенсорної інтеграції.

Порушення сенсорної інтеграції – це стан, при якому в мозку є труднощі з отриманням і реагуванням на інформацію, що надходить через органи чуття. При порушенні сенсорної інтеграції мозок працює неефективно і в ньому порушується природний плин (перебіг, хід) процесів. Мозок отримує спотворену інформацію від рецепторів або неправильно її сприймає і обробляє. Унаслідок цього порушується правильний розвиток дитини. Діти з цим розладом неправильно тлумачать звичайну сенсорну інформацію (звуки, смаки, запахи, дотики) – нерви і м'язи працюють добре, проте мозок не в змозі зібрати цілісну картину зі шматків. У дітей помічають труднощі в спілкуванні та іграх з однолітками, гіперактивність, неухважність, розсіяність, часту зміну настрою, збудливість чи загальмованість, поганий сон тощо.

Порушення чутливості сенсорних систем призводять до зниженої або підвищеної реакції на відповідні стимули. Розрізняють **гіпер- і гіпочутливість** до різноманітних сигналів.

Гіперчутливість (підвищена чутливість) – коли мозок сприймає сигнали, які йдуть від рецепторів, як дуже сильні, такі, що можуть становити небезпеку.

Гіпочутливість (слабка чутливість) означає, що мозок сприймає сигнали, які надходять від рецепторів, як недостатні, слабкі. І тоді організм вимагає підсилення цих сигналів.

Одні відчують надлишок різноманітних відчуттів, що може їх лякати. Наприклад, звичайна за гучністю розмова буде здаватися їм криком. Інші, навпаки, шукають інтенсивних сенсорних переживань.

У випадках **підвищеної чутливості** навіть нейтральний для інших людей подразник сприймається як дуже сильний і інколи навіть болючий. Поріг збудливості в цьому випадку знижується до достатньо маленької кількості стимулів.

При **зниженні чутливості**, навпаки, стимул не сприймається і реакція на нього може бути відсутня. Знижена чутливість полягає в тому, що поріг збудливості підвищений. Це призводить до того, що людині потрібно докладати зусиль, щоб викликати стимулювання.

Виникнення труднощів можливе в будь-яких аналізаторах: зоровому, слуховому, смаковому та інших, і проявляються вони в кожній особі по-різному.

Дитина може мати відхилення в роботі однієї сенсорної системи, інші можуть працювати нормально. Інколи одна й та ж людина **може мати одночасно і гіпочутливість (сенсорний пошук) і гіперчутливість** в одній і тій же сенсорній системі. У разі порушення одного аналізатора його функція замінюється іншими аналізаторами. Сенсорні системи здатні до **компенсації функцій**. У разі порушення одного аналізатора його функція замінюється іншими аналізаторами. Завдяки взаємозамінності аналізаторів ослаблення одного з них призводить до посилення інших. Так, у людей, які втратили зір, поліпшуються слух і дотикова чутливість. Відсутність слуху частково компенсується зором.

Дисфункція сенсорної інтеграції не є окремим медичним діагнозом, проте часто є складовою частиною порушень у дітей з особливими освітніми потребами, таких як розлади аутистичного спектру, порушення мовлення, слуху, зору, синдрому дефіциту уваги та гіперактивності, інтелектуальних порушень тощо.

Симптоми порушення сенсорної інтеграції:

- надмірна або недостатня чутливість до тактильних, зорових, слухових стимулів, наприклад, уникнення торкання деяких фактур (піску, пластиліну, рідини) або, навпаки, пошук контакту з поверхнями і матеріалами, що забезпечують потужну тактильну взаємодію, нетерпимість до яскравого світла, гучних звуків, специфічні вподобання в одязі, їжі тощо;

- проблеми з предметно-маніпулятивними діями (використання ножиць, столових приборів, труднощі з ліпленням, малюванням);

- слабкий контроль зусиль, які потрібні для виконання певних дій (сильно або слабо тисне на олівець, грюкає дверима, часто робить боляче іншим дітям або тваринам під час гри, постійно ламає предмети та іграшки);

- рухова активність і координація: гіпо-/гіпер рухова активність, розлади м'язового тону, загальна незграбність, проблеми з їздою на велосипеді/роликах, уникнення або захоплення гойдалками, каруселями, труднощі в засвоєнні нових рухових навичок, в розрізненні правого та лівого боків;

- фізично-тактильне сприйняття і розвиток: міцні обійми або їх уникнення, ходьба навшпинець, небажання ходити босоніж, сповільнений/обмежений фізичний розвиток;
- емоційно-вольова сфера: труднощі в концентрації уваги, імпульсивність, швидка стомлюваність;
- соціальна взаємодія: відмова від контактів, небажання гратися з однолітками, відсутність взаємодії, низький поріг чутливості до близькості іншої особи;
- слабка організація поведінки, відсутність планування;
- страх будь-якої висоти (піднятися на стілець, диван, спускатися сходами);
- затримка або порушення розвитку мовлення.

У дітей, які не отримали вчасно допомогу в дошкільному віці, спостерігаються труднощі в навчанні в школі:

- проблеми з навчанням письма і читання, пропуски букв, складів, утруднення під час переписування з дошки;
- букви виходять різного розміру і кривими, малювання неохайне, штриховка виходить за контур;
- у процесі письма неправильне захоплення олівця, досить сильне або дуже слабе натискання на олівець, ручку, при стиранні гумкою, папір протирається до дірок;
- дитина має труднощі з балансом у сидячому положенні, в зосередженні на завданні, стежачи зором за текстом, дуже легко втрачає місце читання;
- відмічаються гіперактивність та імпульсивність, дитині важко висидіти урок.

Як вже було зазначено вище, через розвиток сенсорики ми даємо дитині механізм пізнання світу. Сенсорна інтеграція розвивається через ігровий досвід та організовує ігрову поведінку. Цей принцип має велике практичне значення.

Сенсорна інтеграція – це один із найпопулярніших на сьогодні методів роботи з дітьми, один із сучасних засобів збалансування сенсорних порушень. Ця терапія допомагає дитині відчувати себе комфортно та насолоджуватися новими сенсорними відчуттями, адаптує її до навколишнього життя та подальшого розвитку.

У процесі занять з використанням методів сенсорної інтеграції вибудовується злагоджена взаємодія всіх сенсорних систем для повноцінної організації правильної цілеспрямованої діяльності організму. Такі заняття допомагають нервовій системі знайти баланс та правильно обробити інформацію.

Метод сенсорної інтеграції не є медикаментозним, виступає як засіб профілактики, корекції та реабілітації і не має протипоказань. Універсальність і доступність цього методу в тому, що його можуть використовувати як педагоги (всі без винятку) у своїй роботі, так і батьки в домашніх умовах для загального розвитку дитини.

Для дітей з нормотиповим розвитком застосування елементів сенсорної інтеграції можна розглядати як тренувальні вправи (сенсорні системи, крім больової, здатні підвищувати свої можливості під впливом багаторазових вправ, тобто «тренування»), повинні включатися в режимні моменти, використовуватись як складові частини практично усіх занять, в які входять завдання як на сприймання кольору, форми, величини та просторових відношень, так і на розвиток відчуттів: дотику, смаку, нюху, слуху.

У практиці реабілітаційної роботи технологія сенсорної інтеграції є ефективним і доказовим корекційним інструментарієм для подолання порушень розвитку в дітей з особливими освітніми потребами. Чим раніше розпочнеться корекційна робота, тим ефективніше буде здійснюватися процес реабілітації.

Під час корекційних занять фахівцям доводиться вирішувати когнітивні, поведінкові і нейрофізіологічні проблеми. Необхідно розвивати весь спектр сенсорних

відчуттів, дрібну та загальну моторику, увагу, пам'ять, уяву, корегувати порушення в пізнавальній сфері, виховувати інтерес до навчання та пізнання оточуючого світу.

Метою проведення корекційних занять є корекція та розвиток сенсорно-перцептивних процесів та психомоторних умінь і навичок.

Методи сенсорної інтеграції можуть використовуватись як на індивідуальних, так і групових заняттях у різних видах діяльності дитини різними фахівцями. Педагоги, психологи, логопеди, спеціалісти з фізичної реабілітації використовують також її методи та елементи у процесі реалізації корекційно-реабілітаційних заходів, передбачених індивідуальною програмою розвитку.

Напрями корекційно-розвиткової роботи:

- корекція емоційно-вольового розвитку;
- корекція сенсорно-перцептивної діяльності;
- розвиток інтелектуальної діяльності, пізнавальних процесів.

Потрібно пам'ятати, що під час виконання запропонованих вправ дуже важливо спостерігати за дитиною та її реакцією і аналізувати, що саме її заспокоює, стимулює або викликає негативні емоції, щоб вчасно попередити емоційні зриви, обрати найефективнішу стратегію для гармонійного розвитку дитини. При цьому намагатися не порушувати особистий простір дитини, дотримуватися дистанції. Ніколи не примушувати дитину торкатися неприємних для неї субстанцій, пробувати на смак нову їжу, якщо дитина цього не бажає. Завдання давати дозовано, не давати одразу багато предметів. Якщо дитина втомилася – дати їй невеликий відпочинок або зайняти іншою діяльністю.

Заняття з розвитку сенсорної інтеграції проводяться на спеціальному обладнанні, яке має бути безпечним для дитини, привабливим і яскравим. Для того, щоб розвиток малюка відбувався всебічно і вичерпно, бажано забезпечити його найрізноманітнішою сенсорною інформацією.

Одним із сучасних засобів реалізації методу сенсорної інтеграції є спеціально обладнана **сенсорна кімната**, що являє собою штучно створене, наповнене різноманітними стимулами середовище, де дитина, перебуваючи в безпечному, комфортному оточенні, самотійно або в супроводі фахівця досліджує навколишнє середовище.

Доцільним є створення окремої сенсорної кімнати в кожному навчальному закладі. Це також може бути сенсорний куточок у ресурсній кімнаті, медіатеці тощо.

В умовах сенсорної кімнати використовується масований потік інформації на кожному сенсорну систему. Одночасна стимуляція декількох сенсорних систем призводить не тільки до підвищення активності сприймання, а й до забезпечення сенсорної інтеграції.

Використовуючи мультисенсорне середовище, можна скорегувати порушення в розвитку і поведінці дітей з особливими освітніми потребами: зменшити тривожний стан, агресію, навчити саморегуляції, знизити м'язову та психоемоційну напругу.

Дитині також потрібно надавати змогу відпочити від шуму чи травмуючої обстановки (сенсорного перенасичення) та побути в тихому місці або просто відновитись. У дитини має бути своє місце «для сенсорного відпочинку» – куточок усамітнення.

Системи сприйняття людини до кінця не вивчені. Але те, що сенсорна кімната є незамінним мультисенсорним середовищем для адаптації дітей до умов навколишнього світу – підтверджений факт.

Вимоги до обладнання сенсорної кімнати.

Немає чітких правил, які стосуються обладнання для сенсорної кімнати. Вимоги, які стосуються таких кімнат є простими, та не потребують особливих зусиль при комплектації приміщення. У кімнату можна помістити різні предмети, які, в першу чергу, не зашкодять дитині та утворять безпечне середовище. В такому приміщенні не має бути гострих кутів та твердих меблів, дитина повинна вільно пересуватися та не боятися наткнутися на небезпеку під час гри. Ще однією важливою вимогою є підбір обладнання для сенсорних кімнат, яке забезпечить максимальну стимуляцію почуттів.

Сенсорна терапія та інтеграція включає **використання наступного обладнання:**

Сенсорні (тактильні) доріжки – це спеціальні доріжки, поверхня яких вкрита різним за твердістю та формою матеріалом (каміння, галька, гудзики, невеличкі кільця, дрібні кульки тощо), які використовуються для масажу стоп; вони впливають на біологічно активні точки, запобігають виникненню та розвитку порушень опорно-рухового апарату.

Сенсорні тренажери (гамаки, гойдалки, балансири) – незамінний інструмент під час занять у сенсорній кімнаті. Ці засоби вестибулярної стимуляції сприяють розвитку реакції рівноваги, моторного планування, зорово-моторної та білатеральної координації, тренують м'язи та правильну поставу.

Еластична панчоха – простий і водночас геніальний виріб, який виконує роль багатофункціонального тренажера для тіла та уяви, допомагає навчитися контролювати положення свого тіла в просторі. Її розмір повинен бути менше за зріст дитини. Тіло опирається тиску натягнутої тканини – відбувається сильна дія на пропріоцептивну систему.

Сухий басейн, наповнений пластиковими кульками, дає можливість дитині відчувати масажний ефект, що позитивно впливає на загальну моторику і м'язову систему, покращує психоемоційний стан.

Сенсорні коробки – це спеціальні контейнери, наповнені різноманітними тактильними матеріалами, які дозволить ваша фантазія: гудзики, бобові, пісок, різноманітні крупи, камінці, каштани, яких дитина може торкатися, пересипати, переливати, закопувати, відкопувати і просто грати. Такі коробки допомагають розвивати дрібну моторику, уяву, концентрацію, підвищують тактильне сприйняття, стимулюють пізнавальні психічні процеси та мовлення.

Бізіборди – розроблені за системою Монтессорі дошки з безліччю різних кнопок, замків, прищипок, шнурків, які дуже привабливі для малюків, розвивають уяву, дрібну моторику і кмітливість, полегшують користування цими предметами в побуті.

Ковдри, що обтяжують, і подушки для релаксації допомагають гіперактивним дітям заспокоїтися і заснути, дитина відчуває ефект, що її обіймають.

Сенсорні світлові та звукові іграшки різних кольорів – вони світяться в темряві і сприяють стимуляції аудіальної, візуальної і тактильної систем дитини.

Ці та інші спеціальні корекційні засоби для дітей з особливими освітніми потребами можна придбати за рахунок коштів субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 року № 88 (із змінами) та Типового переліку допоміжних засобів для навчання (спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку) осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в закладах освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 23.04.2018 № 414(із змінами).

Для розвитку сенсорних здібностей у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку важливо забезпечити належні стимули шляхом використання різноманітних сенсорних активностей, таких як:

- ігри з великою та дрібною мозаїкою, конструкторами різного розміру;
- шнурівки різних видів;

- сортування дрібних предметів (камінці, гудзики, жолуді, намистинки, крупи, черепашки), різних за розміром, формою, текстурою;
- сортування (групування) предметів за кольором, формою, розміром;
- нанизування кілець, намистинок на тасьму;
- застібання і розстібання гудзиків;
- пальчикові ігри на розвиток дрібної моторики;
- ліплення з глини, пластиліну, тіста;
- ігри з піском, водою;
- вирізання, конструювання з паперу;
- нетрадиційні методи малювання: пальчиками, долоньками, шматочком вати, гумкою тощо;
- виконання аплікацій з використанням різного матеріалу (папір, тканина, пух, вата, фольга);
- складання пазлів, головоломок;
- використання масажних м'ячиків Суджоку;
- ігри з тунелями та палатками, стрибки на батуті, рухливі ігри з підстрибуванням, фізичні вправи, які забезпечують велике сенсорне насичення в роботі м'язів і суглобів.

Щоб задовольнити потребу дитини з особливими освітніми потребами в сенсорній стимуляції та руховій активності, знизити напругу під час уроку, вчитель або асистент вчителя може **запропонувати дитині виконувати доручення:**

- відчиняти або зачиняти двері в клас;
- увімкнути або вимкнути світло;
- вітати всіх учнів, робити їх перекличку – називати по іменах;
- сповіщати про початок уроку;
- роздати учням зошити, олівці, наочний матеріал тощо;
- вивішувати правила на дошку, наочний матеріал;
- підстругувати олівці;
- поливати квіти;
- витирати чи мити повністю дошку;
- писати дату на дошці тощо.

Для покращення концентрації уваги та сенсорної стимуляції на уроці **можна застосовувати такі допоміжні засоби:**

- сидіти на надувній повітряній подушці, фітболі, балансувальному стільчику;
- стискати в руках іграшки-антистреси, масажні м'ячики Суджоку;
- дозволяти гризти силіконовий наконечник ручки;
- сидіти в обтяженому жилеті.

На перерві можна запропонувати дітям:

- стрибати на фітболі, батуті;
- розхитуватись на балансирі;
- бігати по колу;
- кружляти в парах;
- робити будь-які фізичні вправи;
- пересипати пісок чи крупи в спеціальних коробках (сенсорні коробки з різними наповнювачами);
- різати папір ножицями;
- дути мильні бульбашки;
- ліпити з пластиліну, тіста, глини.

Правильний розвиток сенсорної інтеграції є важливим фактором для фізичного, когнітивного та емоційного розвитку людини. Упровадження елементів сенсорної інтеграції в педагогічну роботу зробить більш ефективним здобуття інформації дітьми

безпосередньо через усі рецептори відчуттів, навчить їх розуміти та контролювати сенсорні органи, щоб отримувати більше задоволення від життя та досягати максимального потенціалу.

Важливо відзначити, що весь матеріал, зібраний у групі/класі має бути доступним дітям, багатофункціональним, постійно трансформуватися, бути безпечним, задовольняти емоційне благополуччя дітей, ігрову, пізнавальну, творчу та рухову активність, забезпечувати, зокрема, і розвиток дрібної та загальної моторики.

Використана література:

1. Камінська О., Закревська А. Сенсорна інтеграція, або як допомогти кожній дитині. Дошкільне виховання: наук.-метод. журнал для педагогів і батьків. 2017. № 11. С. 24–29.
2. Литвин Н. І., Борецька О. В., Сойко О. В. Комплексна психолого-педагогічна реабілітація дітей з особливими потребами засобами сенсорної інтеграції. Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць РДГУ. 2018. Вип. 10. С. 94–100.
3. Скрипник Т. Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом. Особлива дитина: навчання і виховання. 2016. Вип. 4 (80) С. 24–31.
4. Теорія сенсорної інтеграції Джин Айрес та її застосування у дитячій нейрореабілітації. Здоров'я України. 2012. С. 42–43.
5. Фаласеніді Т. М., Козак М. Я. Порушення сенсорної інтеграції у дітей з особливими потребами. Молодий вчений. 2017. № 9 (49). С. 102–105.
6. Стахова Л. Л., Душина А. А. Сенсорна інтеграція як метод корекції порушень мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VIII Всеукр. заоч. науково-практ. конф., м. Суми, 15 лют. 2019 р. Суми, 2019. С. 127–129.
7. Морозова Ангеліна Сергіївна. Сенсорна інтеграція як один з методів ефективного функціонування програми раннього втручання. International Science Journal of Education & Linguistics. Vol. 2, No. 3, 2023, pp. 1-6.
8. Вакуленко Ю.В. «Сенсорний профіль (коротка версія)»: адаптація на українській вибірці нормотипових дітей та дітей з розладами аутистичного спектра. Український психологічний журнал. № 1 (13). 2020. С. 44-57.
9. Сенсорна інтеграція в реабілітації дітей із затримкою психомоторного розвитку. Д. О. Окушко, А. П. Цурак, Т. Г. Бакалюк, Г. О. Стельмах, 2022, Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України.
10. Стахова Л., Мороз Л. (2021). Застосування елементів сенсорної інтеграції в логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку. Acta Paedagogica Volyniensis, 4, 151–156.